

**МЕТОДИКА НА ОБУЧЕНИЕТО
НА
СПЕЦИАЛИЗАНТИ И СТУДЕНТИ В
СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ**

**ПРОФ. Д-Р БИЯНКА ТОРНЬОВА,
ДОКТОР ПО ПЕДАГОГИКА**

**ръководител секция „Медицинска педагогика и
психология”
МУ-Пловдив, ФОЗ**

Научен статут на андрагогиката, като наука за обучение на възрастни. Обект, предмет, цел, задачи.

Андрагогически процес.

През последните години се активизира системата на педагогическите науки за реализиране на нова концепция за изграждане и функциониране на образователната система, в която училищното обучение се разглежда само като основа за продължаване на образованието, което протича през целия човешки живот. Идеята за непрекъснато образование намира своето развитие в “Меморандум за учене през целия живот” на Европейската комисия по образованието от 2000 г., където е представена тезата за създаване в Европа на цялостна система за непрекъснато образование и учене. Една от задачите, които решава науката андрагогика е теорията и практиката на непрекъснатото обучение, което се изразява в необходимостта и правото на всеки човек, независимо от неговата възраст, да поддържа през целия си живот нагласата да бъде обучаван и преобучаван, да е готов да бъде адекватен на всяка променяща се ситуация в обществото.

1. Определение: понятието андрагогика се тълкува като теория или наука за водене на възрастния човек: от *andros* – мъж, възрастен човек и *agoge/again/* – вода, **ръководене на хората (образование, обучение на възрастните)**. Немалко автори използват терминологичното съчетание “педагогика на възрастните”. Това понятие особено през последните десетилетия се подлага на критика, тъй като педагогиката обикновено се разглежда като наука за образованието, обучението и възпитанието на подрастващите.

В другите страни с понятието андрагогика се използват редица други понятия: “андрагогия”, “андрагология”, “следучилищна педагогика”, ”теория на образованието и възпитанието на възрастните” и т.н. Някои автори разграничават двата термина “андрагогия” и “андрагогика”. С термина “андрагогия” се обозначава обикновено практическата дейност (работата) с възрастните, а с термина “андрагогика” – самата наука (теория) за обучението на възрастните.

Възникване

- съществува от най-стари времена – предаване на опит;
- в своето начало се осъществява като практическа дейност;

➤ Причини за по-късното ѝ формиране като теория:

- малко са научните работници, в т.ч. и преподаватели във ВУЗ, които осъществяват научни изследвания в тази област;

- образованието за възрастни има мултидисциплинарен (приложен) характер, т.е. може да ползва методи, теории, подходи от педагогиката и психологията;
- образованието е пазарно ориентирано;

➤ Историческото развитие на **АНДРАГОГИЯТА** преминава през **четири етапа:**

▪ **Първи /преднаучен етап/ – от Древността до ср. XIX век :**

- **опит на първи академии и реторични школи** в Древна Гърция и Древен Рим; **представители:** Платон, Аристотел, Цицерон, Сенека, Квинтилиан и др.; **най-известна** - школата на Аристотел – обединява в едно **обществено образование, работа и свободно време**; **методи** за обучение – **беседа и дискусия**;

- **образование за възрастни с национален и интернационален характер** - Древен Египет и Китай ;

- **религиозни университети, училища, учебни кръгове, издателства, библиотеки** – Ислямския свят;

- **образование на възрастни в манастирите** – Средновековие;

- **XVIII – XIX век** – бързо разпространение на множество образователни програми в Европа и Северна Америка.

- **Християнство** – четене и разбиране на християнски книги;

• **Втори етап – от средата на 19 век до края на втората световна война**

➤ През този период се развива теорията на Андрагогията и се поставя началото на обособяването ѝ като наука – алтернативна на Педагогиката. Използва се за първи път термина “андрагогия” като алтернатива на педагогиката **от Александър Кап (1833г.)**.

▪ **Трети етап** /самостоятелно обособяване на андрагогията като глобална теория на образованието на възрастните и като университетска дисциплина - от края на II СВ до 80 – те год. на 20 век – отличава се с налагането на Андрагогията като самостоятелна наука в Холандия, Югославия, Полша, Унгария, Белгия и др.

- **постепенно понятието и науката намират разпространение** в Холандия, Белгия, Югославия, Полша, Унгария и др.

- **Един от големите европейски центрове на Андрагогията става Холандия** – особеност на холандския модел е **разграничаването между андрагогика, андрагогия и андрогология.**

***андрагогика** – среда, обхват на методологически и идеологически системи, управляващи съвременния андрагогически процес;

***андрагогия** – целенасочена и професионално ръководена дейност за промяна на възрастните хора;

***андрагология** – обединено понятие за научните изследвания в сферата на андрагогията и андрагогиката.

- **Четвърти етап** - практическа реализация на андрагогическия модел – от 80-те години ХХ век до сега, с акцент върху ученето на възрастните. Важно значение - V Международна конференция по образованието за възрастните – Хамбург 1997г. /извежда решаващата роля на университетите в образованието на възрастните/.
- ✓ **АНДРАГОГИЯТА** се определя като отрасъл на педагогическата наука, който разкрива теоретическите и практическите проблеми на обучението на възрастните.
- ✓ В **широк смисъл Андрагогията** се разбира и като наука за личностна самореализация на човека; учене за живота и през целия живот; «наука и изкуство за ученето на възрастните» (Речник на ЮНЕСКО «Типология на образованието на възрастните (1979г.).

Предмет и обект:

- В зависимост от по-тясното и по-широкото разбиране на същността на Андрагогията и **предметът** и се разглежда в широк и тесен смисъл.
- **ПРЕДМЕТ** - това са **общите условия, свойства и закономерности** на процеса на обучение на възрастните.
ОБЕКТ са **самите възрастни като учащи се;**
 - още **теориите** за спецификата на учебния процес; **учебния процес; самообучението** (автодидактиката) и **самообразованието;**
 - **системата за образование** на възрастните;
 - **подготовката и подбора на преподавателите;**
 - **приложимостта на придобитите знания и умения** за изпълнението на различни социални роли (социализацията) и т.н.

Цели и задачи: (свързани са винаги тясно с предмета и обекта)

Цели :

- да **определи зрелостта на човечеството** в рамките на индивидуалните релации (връзки) с образователния процес;
- да **се определи по-ясно като научна област по отношение на педагогиката** (да докаже, че действително това е наука за образованието на възрастните, за разлика от педагогиката, която е наука за образованието на децата (подрастващите);

Задачи –

- **теоретично осветляване** на специфичните особености на възрастните като учащи се;

- **изследване и подпомагане** на специфичните дейности, отнасящи се до образованието на възрастните (анализ на образователни потребности и услуги; прогнозиране и планиране; организация и управление на обучението и самообразованието; многостранно оценяване на процеса на обучение, качеството му и учебните постижения);

- **анализ на резултатите** от практическата дейност – ограмотяване, образование, квалификация и преквалификация, гражданско образование, популяризиране на знания (просветна дейност), социална адаптация и социализация (в т.ч. групи за взаимопомощ и подкрепа);

Задачи от практико-приложна гледна точка:

- **осигуряване на равен достъп и качествено обучение** на различни категории възрастни;

- **поощряване на личностното развитие и усъвършенстване на възрастните;**

- **осигуряване на стабилност и удовлетвореност** по отношение на раб.място и професия;

- **осигуряване на възможности за допълване, осъвременяване и усвояване на нови знания и умения** (особено за маргиналните групи);

- **поощряване на социалния и икономическия прогрес на отделните нации**, чрез създаване на гъвкави системи за образование на възрастните;

Типове учене и видове образование за възрастни

➤ **Основни типове учене (четири)** – според Гьонтер Дохмен

- **Формално (общоприето)** - включва всички видове институционализирано учене (организирано от и в образователна институция), което води до получаване на **сертификат, диплома, степен**;
- **Неформално учене** – включва всеки вид самостоятелно или организирано по друг начин (**неучилищно** или **извънучилищно**) учене; няма задължителен характер; реализира се на принципите на изборност и доброволност; **не води до национално признат сертификат, диплома, степен**;
- **Информално (паралелно) учене** – появява се като термин през 70-те год. на 20 век с развитието на масмедията; **не е външно организирано; няма структура; произтича от опита** и промените в дадена ситуация; осъществява се **чрез въздействие на средата** – семейство, съседи, приятели, работа и т.н.;
- **Инцидентно** – отделен тип **неформално учене**, което е **изцяло непланирано**; произтича от необходимостта за предпазване от повторно проявление на инцидент;

Андрагогическият модел на обучение е характерен за професионалното обучение. В него участват хора, които вече имат определена база и които трябва да се подготвят за изменящите се условия на трудовия пазар. Това е моделът на перманентното и адаптационно образование, който продължава през целия живот.

Андрагогическият модел на обучение на специализанти се характеризира с:

- доминираща самостоятелност и самоуправление на обучаемия;
- водеща роля на специализанта, като преподавателят поощрява и поддържа самоуправлението;
- основно значение на опита на специализанта, синтез на опита на преподавателя и специализанта;
- основни методи – експеримент, дискусия, ситуационни методи, основани на личния опит на обучаваните;
- готовността за учене се определя от вътрешни потребности;
- избирателност, индивидуализация на обучението, прагматичност;
- ориентация към спираловидно интегрално обучение, тъй като знанията и уменията трябва още сега;
- силна мотивация и добра успеваемост.

Прилагането на андрагогическия подход означава **договаряне** на целите, процедурите, учебния план, методите и средствата на обучение, критериите и вида на оценяването. Терминът „договаряне” предполага разпределяне на властта между членовете на групата, които са в позицията на равнопоставени. Учебното съдържание е организирано подобно на принципа на проблемите, а методите съответстват на постигането на конкретна цел, идентифицирана от групата. В повечето случаи подходящи са методите за откриване (при договаряне на уч. цели), тъй като те ангажират мисленето, чийто продукт се явяват конкретните цели. Този подход е подходящ и за формалното обучение на възрастните. Идеята залегнала в основата на подхода е, че всеки възрастен може да контролира своето учене и мислене, което е от изключителна важност. От съществено значение е и др. изходна позиция - **че преподавателят има точно толкова необходимост и способности (потенциал) да учи, колкото и останалите членове на групата.** Така при андрагогическия подход всеки човек има две важни, еднакво допустими роли: на преподавател и на учащ. В условията на групово учене учащите стават самоуправляващи се, което е възможно и чрез самообразованието.

Андрагогически процес/АП/ - характерни особености:

1.АП изключва всякакви предписания (всички членове на групата са равнопоставени и участват в договарянето на компонентите на уч.програма)

2.АП е проблемно ориентиран (обучението почива върху откриването, индукцията и дедукцията, а не върху простото предаване на знания и опит, уч.съдържание може да бъде променяно според потребностите и интересите на учащите)

3.АП е динамичен процес (реализира се чрез формулиране и разрешаване на научни проблеми, чрез които се сътворява ново знание)

4.АП се осъществява чрез практикуване (идеите, знанията се проверяват, чрез прилагането им към конкретната ситуация)

5.АП почива върху продължаващото непрекъснатото договаряне(фактор за развитието на групата, реализира се чрез постигането на решения относно съдържанието и процеса на обучение)

6.Споделяне на индивидуалната и групова отговорност за ученето и резултатите от него (и преподаватели и учащи се учат, равнопоставени са да носят еднаква отговорност за собственото си учене, налице е взаимопомощ и сътрудничество)

7.АП формира ценности, като част от ученето (резултат от съвместната групова работа, всички носят отговорност за управлението и оценяването на уч.процес и неговите резултати)

8.Диалог в АП (вкл. *слушането*/умението да се изслушва/, *чуването*/какво казва другия/, *разбирането*/на посланието/ и *отговарянето* /на идеите, мислите на другия/. Ефективността на диалога зависи от умението *да се пита*, израз на *любознателност* по отношение на обменената информация)

9.Равенство между членовете на групата

10.Откритост, доверие, загриженост и ангажираност

11.Взаимно уважение (на различно мнение и позиция)

12.Интегративност на мисленето и ученето (обединяването на идеи и интегрирането им в по висш порядък, контрол върху собственото мислене и учене).

Същност и особености на обучението на специализанти/студенти, като възрастни учащи. Преподаването и ученето в обучението.

Обучението има вечна функция и перманентен характер. То обаче е динамично явление, защото е тясно свързано с обществено-историческото развитие и с конкретните потребности на дадено общество, народ, които са също изменяеми.

Обучението на специализантите е двустранен процес, органическо единство от два вида взаимно обусловени дейности /преподаване - дейност на преподавателя и учене - дейност на специализанта/, в резултат на което обучаваните овладяват знания, професионални умения и навици и формират личностни качества, в това число и способност за самообучение, под ръководството на преподавателя. Всяка от тези дейности има свои характеристики и начин на организация.

В учебния процес участват два основни субекта: преподаватели и специализанти. Те са органически свързани и взаимно въздействащи си. Преподавателите се явяват носители на научна информация, а специализантите я възприемат, персонифицират и допълват.

Учебният процес със специализанти има за цел решаването на три основни задачи:

- Първата задача е свързана с овладяване от специализантите на необходимите специализиращи знания, умения и навици за самостоятелна професионална дейност.
- Втората задача е свързана с развитие на индивидуални и професионално-значими личностни качества.
- Третата – с формиране на готовност и потребност за продължаване на самообразованието, самообучението и самовъзпитанието.

Учебният процес със специализанти се отличава със следните характеристики:

● **Целенасоченост** – водещата цел е професионалната подготовка на специализанта, формиране на умения и качества, които способстват за професионалната му реализация и удовлетворяват изискванията на обществото.

● **Двустранен характер** – има две страни, два основни субекта – преподавател и специализант, които осъществяват различни дейности, обединени от обща цел.

● **Творчески характер** – изисква креативност, както от страна на преподавателя, така и от страна на специализанта. Тя се проявява в обновяване и усъвършенстване на съдържанието, формите и методите на учебния процес.

- **Динамичност** – изменя се съдържанието, действията на субектите в учебния процес и самите субекти.

- **Цялостност** – всички компоненти на учебния процес /цел, задачи, съдържание, методи, средства, форми и резултати/ са взаимосвързани и подчинени на целта.

- **Провежда се в реални болнични условия** – това създава възможност за прилагане на различни подходи при организацията и провеждането на учебните форми, в зависимост от спецификата и организацията на работа в болничното заведение.

- **Рисков характер** – болничната среда крие сериозни опасности за здравето /работа с биологични материали, лекарствени средства, пациенти с различни заболявания/ и е източник на различни стресови ситуации. В процеса на обучение медиците се сблъскват с множество стресори, свързани с изпълнение на професионалните дейности, с работата на мултидисциплинарния екип, с етичните проблеми в медицината. Допълнителен емоционален дискомфорт причиняват психическите, социални и духовни проблеми на близките на пациента и неговото семейство.

- **Специфична особеност на учебния процес е участието на пациента в него и обучение, осъществявано при леглото на болния.** Пациентът като участник в учебния процес е личност с темперамент, характер, физически и психични способности, потребности, убеждения и мироглед, които определят реакциите му в различни взаимодействия. Със своите страхове, нагласи, отношение към здравето и болестта, към медицинския екип, той може, както да подпомогне, така и да провали педагогическите намерения на преподавателя. Влияние оказват и фактори, свързани с възрастта му, пола, социалния статус, здравната култура, вида и тежестта на заболяването.

Съобразяването на тези специфични характеристики на практика означава организиране на интересен и провокативен учебен процес, базиран на андрагогическия подход в обучението на специализантите.

Важно място сред проблемите, намиращи се в центъра на вниманието при обучение на специализанти, заемат въпросите: „Кой е възрастния?“, „С какво възрастният учащ се отличава от невъзрастния?“, „Какви са особеностите на обучение на възрастните хора?“, „Какви са възможностите и способностите на възрастните за обучение?“ – тези и много други въпроси са предмет на постоянни дискусии и несъмнено са актуални за нашата страна, където едва започват да се залагат основите на андрагогиката – науката за обучение на възрастни /Според конвенцията на ООН, всеки навършил 18 години се счита за възрастен/.

Възрастен човек е този, който е достигнал физиологическа, психологическа и социална зрелост, притежаващ определен жизнен опит, зряло и постоянно растящо ниво на самосъзнание, изпълняващ роли, традиционно прикрепени от обществото към възрастните хора и приемащ

върху себе си пълната отговорност за своя живот /в това число икономическа и морална/ и поведение.

Голям интерес за андрозите представляват следните предпоставки за успешно обучение, предложени от известния учен К.Роджърс, тъй като в тях той отчита психологическите особености на учащите се.

1. хората притежават природна потенциална възможност да учат;
2. значимо обучение се случва, ако учащите осъзнаят актуалността на предмета;
3. обучението води след себе си промени в самоорганизацията и самовъзприятието;
4. обучението се случва, когато „Аз” на човека не е застрашен;
5. по-голямата част от обучението се постига чрез действие;
6. отговорното отношение на учащия се към учебния процес способства ефективността на обучението;
7. обучението, предприето от самия учащ се, увелича цялата му личност;
8. самокритиката и самооценката благоприятстват за независимостта, творчеството и вярата в себе си;
9. социално – полезното обучение е обучение при съхраняване на опита.

Характеристики, отличаващи възрастните от децата:

1. Зряло отношение към процеса на своето обучение.
2. Обучение за решаване на жизнено важен проблем и постигане на конкретна цел /което обезпечава мотивацията на възрастните за обучение/.
3. Стремех към бързо прилагане на получените в процеса на обучение знания, умения и навици.
4. Наличие на жизнен опит, който може да бъде използван като важен източник на обучението му.
5. Детерминираност на процеса на обучение от професионални, социални, битови и временни фактори.

Задачи, които стоят пред преподавателите, работещи с възрастни обучаващи се:

1. Да поощряват и подкрепят стремеха на възрастните към обучение и саморазвитие.
2. Да определят целите и разработват програмите за обучение в съответствие с интересите на възрастните слушатели, да създават благоприятни условия за индивидуализация на обучението.
3. Активно да използват в обучението личния опит на учащите, да оказват помощ при неговия анализ.
4. В процеса на обучение да отчитат различните професионални, социални, битови и временни фактори, които могат да окажат влияние върху успешността на обучението.

Особеностите на възрастните хора се обуславят в най-голяма степен от потребността на осъзнаване смисъла на обучение.

За ефективно обучение на възрастния човек е необходимо:

- Да вижда смисъла от обучението, да обосновава за себе си необходимостта от това.
- Да има желание да учи и да бъде уверен в собствените си възможности за овладяване на тези знания и навици.
- Да е убеден в своевременността, актуалността и необходимостта от обучението.
- Да разбира практическата насоченост на обучението, да вижда начина за прилагане на получените знания и навици в живота.
- Да умее да съчетава това, което се изучава с миналия, сегашния и бъдещия опит.
- Да затвърждава знанията си със самостоятелни практически действия.
- Да учи под нечие ръководство, с нечия помощ в комфортна и спокойна обстановка.

Учебно – възпитателни цели. Методика за изработване на специфични учебни цели.

Всяка съзнателна човешка дейност е целенасочена. Случаен подход, действие или дейност на личността няма.

Учебните цели са желаният краен резултат и определят знанията, уменията и навиците, които обучаващите се, трябва да усвоят на определено ниво и да прилагат в края на учебната програма.

Те са описание на професионалната компетентност, която трябва да придобие студента/специализанта след определен учебен период. В тях се фокусират очакванията на обществото към педагогическата и образователните с-ми и надеждата тези очаквания да се реализират.

Целите са **мислено, идеално предвиждане на резултатите от процеса на обучение**. Те имат централна позиция и определят съдържанието, технологията, принципите, т.е. влияят върху всички елементи на педагогическата с-ма.

Целите на образованието са **детерминирани /модел на социална поръчка/** и имат водещо начало при създаване на учебните планове, планиране на учебните дисциплини, разработването на всяка учебна форма.

Детерминанти при разработването на учебните цели:

1. Социална поръчка на обществото, разработена на базата на демографските характеристики на страната и региона.
2. Съвременните постижения на медицинската теория и практика.
3. Равнището на развитие на съвременната медицина и педагогика.
4. Традициите в медицинското образование.
5. Конкретната дидактическа ситуация.

Видове учебни цели:

Институтски цели - характеризират крайната задължителна компетентност на кадрите завършващи ВУЗ. Отличават се с мащабност, широта, най-точно отразяват социалната поръчка, определят облика /модела/ на специалиста с висше образование.

Междинни /катедрени/ цели - извеждат се от институтските, имат по-голяма конкретност, дават представа за крайния обем на знанията, уменията, навиците, които трябва да се усвоят при изучаване на една учебна дисциплина.

Специфични учебни цели - те са целите на всяка отделна лекция, семинар, практическо упражнение. Те са строго конкретни и по-многобройни.

За да се определят целите преподавателят трябва да познава добре таксономията /класификацията/ на целите. Най-адаптирана, пълна и полесно приложима в мед. образование е таксономията на Гилбер.

В познавателната област:

- 1-во ниво- е свързано със способността на обучаваните да познават и разкриват факти и формули, но НЕ могат да правят изводи;
- 2 –ро ниво - обучаваните имат интелектуални умения за анализ и синтез;
- 3 –то ниво - могат да решават практически опр. проблем.

В емоционално - възпитателната област:

- 1 ниво-пасивно одобрение;
- 2 ниво - реагиране - активна заинтересованост;
- 3 ниво - правилата, нормите се интериоризират /влизат в ценностната сфера/.

В сензорно-моторната област:/манипулативна/:

- 1 ниво - имитация /работа по образец/;
- 2 ниво - дейност под контрола на съзнанието;
- 3 ниво - автоматизиране.

Задължителният обем от знания, умения и навици, съставляват т. нар. МИНК= минимално изискуемо ниво на компетентност.

Качества на учебната цел:

- 1. Релевантност/адекватност, полезност** - междинните и специфични учебни цели изцяло се основават и произтичат от институтските цели, съобразени с нуждите на обучаващите се.
- 2. Логичност** - задължава във формулировките да не се допускат вътрешни противоречия, които най-често се отнасят до видовете дейности и тяхното равнище.

3. Точност - изисква използването на еднозначни термини, което позволява еднакво интерпретиране от всички участници в учебния процес.

4. Реализуемост - изисква съобразяване с възможностите на обучаваните, конкретното уч. съдържание, наличното време.

5. Наблюдаемост.

6. Измеримост.

Специфичните учебни цели имат четири 4 елемента:

- 1. дейност**
- 2. съдържание**
- 3. условие**
- 4. критерий**

Дейността и съдържанието формират професионалната компетентност, поставена като цел в конкретната учебна форма. описва необходимите интелектуални и практически умения, необходими за овладяване на дадена компетенция. Действието се изразява посредством глагол. Глаголи, които можем да използваме при поставяне на целите /описват, обработват, поставят, нанасят, информират, измерват, регистрират, анулират, превеждат, дефинират, подпомагат, нанасят, планират, оценяват, разпределят, сравняват, констатираат и др.

Условията определят задължителните изисквания, при които трябва да се извърши дейността. Тук се включва използването на помощни средства, може да се включи апаратура, темп на работа, място на провеждане, обект за работа.

Критерият определя конкретното ниво знания, умения, навици, усвоени в края на дадена тема.

Принципи на обучението – същност, класификация и система на принципите на обучение

Принципите на обучение са система от основни положения, водещи идеи или общи изисквания, които определят цялостната дейност на обучавашите и обучаваните в учебния процес.

Дидактическите принципи са основно правило, ръководство за действие, за организация и управление на процеса на обучение.

Те се х-рат със следните съществени признаци:

- 1. Общовалидност** - обобщеност, отнасяща се до всички степени на образование.

2. **Всеобщност** - педагогическите принципи произхождат от закономерностите на процеса на обучение.
3. **Обективност** - принципа да съответства с обективните закономерности на процеса на обучение и възпитание;
4. Дидактическите принципи се прилагат в **система**.

Характеристика на дидактическите принципи:

1. **Принцип за научност** - изисква учебното съдържание да се обосновава на научни факти, понятия, закони, да разкрива съвременните научни постижения. Този принцип определя целите, съдържанието, технологията, методите.
2. **Принцип за нагледност** - използването на нагледни средства в учебно - познавателния процес увеличава със 75% възможността за усвояване на материала.
3. **Принцип на съзнателност** - приема се като единство м/у разбиране на учебния материал от страна на обучаваните и съзнателно отношение към учебната дейност.
4. **Принцип на активност** – активно, целенасочено възприемане на изучаваните явления, осмисляне и творческо приложение.
5. **Принцип на достъпност** – Още Коменски посочва, че трябва да се тръгне от лекото към трудното; от известното към неизвестното; от простото към сложното; от близкото към далечното.
6. **Принцип на системност и последователност** - да се излага учебния материал в система, в която всичко е в логическа последователност. Както подчертава Коменски от фактите към изводите, от примерите към правилата.
7. **Принцип за трайно овладяване на знанията и уменията** – свързан е с осигуряване на трайни знания, умения и навици у обучаваните, които те без усилие възпроизвеждат и прилагат в практиката.
8. **Принцип за индивидуален подход** - произтича от факта, че процесът на усвояване на знанията и уменията е индивидуален. Това налага диференциране на преподавателската дейност, съобразно личностно-индивидуалните особености на обучавания. Характерно е, че в процеса на обучение всички принципи действат едновременно и един чрез друг.

Организационни форми за обучение на специализанти/студенти в системата на здравеопазване

Организационната форми на обучение - е начинът на организиране на работата на преподавателя и специализанта, система от дидактически елементи: цел, съдържание, методи на работа, учебна база, технически средства за обучение, субект на обучение - преподавател и специализант и устойчивите връзки между тях.

Учебната форма е зададена по учебен план и програма и е лимитирана за точно определено време. Тя зависи от целите на обучението, вида на учебното съдържание, материалната база.

Най-често срещаните организационни форми на обучение в Медицинския ВУЗ са:

1. Лекция; 2. Упражнение; 3. Клинично упражнение; 4. УПЗ; 5. Учебна практика; 6. Семинар; 7. Лабораторно занятие; 8. Държавен преддипломен стаж; 9. Студентска научна конференция; 10. Консултация; 11. Студентски кръжок.

Лекция - форма на обучение характерна за ВУЗ. Тя е икономичен начин за преподаване и усвояване на ново учебно съдържание. Темата се преподава за определено време, в логическа последователност и завършва с изводи. Положителни страни: материала е обобщен, поднесен точно; смесената форма на възприемане /писане и слушане/ е най-добра.

Има **традиционна лекция** - монологично изложение на материала с ясно формулирана цел и **нетрадиционна**, в която се съчетават методи (говорене, дискусия, провокиране вниманието и знанията на студентите). Изискванията към лектора са за правилна организация на лекцията (с увод, изложение, заключение), научна достоверност на материала, актуалност, достъпност, да се търси обратна връзка и мнението на аудиторията, да се следи невербалната комуникация.

Упражнение - за разширяване и затвърждаване на теорията и преноса и в практиката. Участващите развиват добри комуникативни умения, работят в екип, синтезират, обобщават, мислят креативно. Премахва през няколко етапа: **Планиране на упражнението**: определяне на темата и целите; **Организация на средата**: материална база; **Провеждане на упражнението**/същинска част/ с няколко подетапа: разпределена на задачите; групов и индивидуална работа; контрол; обобщение на занятието. **Оценъчна и коригираща дейност на преподавателя**. Винаги трябва да имаме обратна връзка до колко преподаваното и уменията са усвоени.

Семинар - Дидактически цели на семинара: представяне на учебния материал по нова тема; задълбочаване и затвърждаване на знанията (проблемен теоретичен /Т/ или приложен семинар); семинар с практико-приложен х-р. Не всяка тема е подходяща за семинар, поради факта, че изисква добра и задълбочена подготовка на обучаваните. Имаме различни видове

семинари: *1. Уводен 2. Текущ; 3. Заключителен.* Преподавателят задава темата и задачите на всеки, според способностите му. Той трябва да ръководи активно семинара. Литературата, която посочва да е подходяща, достъпна, не голяма по обем. По - интересни са семинарите по нови теми. Задължително се правят обобщения и изводи за работата на участниците.

Лабораторно занятие- решават се относително самостоятелни задачи свързани с реални обекти, изискващи материални действия, професионално специфични познания, методи, подходи, н-ни на поведение. Залата в която се провежда е предварително подготвена.

Учебно-практическо занятие /УПЗ/ - организационна форма за практическо обучение във ВМУ. То осигурява активна, планомерна, учебно - познавателна дейност на определена обучавана група, в която обучаваните са на еднакво изходно ниво на подготовка и имат обща цел. Провежда се под ръководството на преподавател и има следните функции: 1. Затвърждаване и задълбочаване на знанията, за да може учебния материал да се трансформира и систематизира; 2. Формиране на професионално клинично мислене, умения и навици; 3. Формиране на навици за самостоятелно решаване на практически задачи и самостоятелно използване на получените знания; 4. Формиране на нагласа за самооценка и самоконтрол; чувство за отговорност и дисциплинираност; 5. Събужда професионалния интерес и засилва мотивацията; 6. Спомага за усвояване на умения и техники за рационално общуване с болни /б/, близките им, персонала.

Учебна /клинична/ практика /УП/ - организационна форма за практическо обучение в ВМУ. Провежда се в реални условия и е във взаимовръзка с останалите учебни форми - лекция, УПЗ, семинар. Ефективността и зависи от проведената лекция и УПЗ. Тези 3 форми са свързани не само от общата дидактическа цел, но и от характера на учебното съдържание и нивото на обучаваните студенти.

Има следните функции: 1. Затвърждаване и задълбочаване на вече придобитите знания; 2. Осигурява условия за формиране на професионално значими качества за личността; 3. Творческо прилагане на теорията в практиката; 4. Усвояване на подходящи /етични и психологически/ модели на общуване с болни, близки, персонал; 5. Осигурява условия за прилагане в практиката на принципите и правилата на мед. етика; 6. Формиране на нагласа за самооценка и самоконтрол; чувство за отговорност и дисциплинираност; 7. Подпомага процеса на адаптация на студента към реалната болнична среда, която е и професионалната му среда.

Научна конференция - чрез прилагането на практика на учебните методи-проучване и дискусия, специалистите не само повишават теоретичните си знания, но и доразвиват креативните си способности. По такъв начин се придобиват умения за изследователска работа и удовлетвореност при постигане на определени резултати.

Консултация- „съветване”, обмен на информация, осъществява се доброволно, по собствена воля. Инициатор може да бъде всеки един от двата субекта.

Методи на обучение – същност, класификация, характеристика

Методите на обучение са комплекс от действия, побрани съзнателно, които се извършват в последователен ред, с цел изпълнение на определен кръг задачи. Методите зависят от: *целите, съдържанието, контингента, формата на обучение, уменията и способностите на преподавателя и т.н.*

Думата “метод” има гръцки произход, която означава “път, начин, средство за постигане на определена цел”, в обучението- постигане на

Методите на обучение се отличават с няколко свойства: - **ясност** - разбираем, достъпен, разграничен от останалите; - **детерминираност** – липса на произвол, последователност, прилагане на регулативните му принципи; - **насоченост** –подчиненост на дадена дидактическа цел; -**результатност** – годност за постигане на дидактическа цел; -**плодотворност** – реализиране и на други резултати, освен преследваните допълнително; -**надежност** – годност с голяма вероятност да се постигне желания резултат в обучението; - **икономичност** – реализиране на дидактически резултат с най – малко време и средства.

Съществуват три групи методи на обучение:

- **словесни** – разказ, беседа, лекционно изложение; обяснение, инструктаж;
- **нагледни** – илюстрации, демонстрации;
- **практически**: упражняване.

Разграничават се следните групи методи: 1. Методи на индивидуална работа – самостоятелна, под ръководството на преподавателя; 2.Методи за работа по двойки 3. Методи за работа по групи - за една и съща и за различни дейности; 4. Методи за работа с целия колектив – за фронтална работа, диалог. 5. Методи за работа с големи групи – конференции, обсъждания, дискусии. В зависимост от познавателната самостоятелност на субектите, които ги реализират или равнището на проблемност в обучението, методите се проявяват като репродуктивни и продуктивни, а продуктивните от своя страна да бъдат алгоритмични и творчески / евристични /. Според дидактическите системи, които ги обосновават и за практически цели, методите да се делят на традиционни и алтернативни.

1. Беседа – представлява метод при който се задават въпроси в строга, логическа последователност с което се цели да се разясни дадена тема. Участниците в беседата трябва да имат запас от знания, необходими и достатъчни за провеждането на беседата. По този начин те взимат компетентно участие в обсъждането на въпросите. Това е метод при който познавателният резултат е свързан с трайно овладяване на знания, познавателна активност, развиват се умения за ясно и точно изразяване, отстояване на собственото мнение. **Методическите изисквания към формулирането на въпросите:** - въпросите да се поставят точно, ясно и кратко; - неточните въпроси, предполагат неточни отговори; - изясняването на един въпрос от беседата е основа за формиране на следващия въпрос; - въпросите трябва да се задават към цялата група, а след това да се посочи студента, който ще отговаря. **Изисквания към отговорите:** - отговорите да бъдат точни, ясни, правилни; - трябва да са пълни и да не отклоняват темата. Ако отговорът е непълен, неточен – да се допълни, уточни.

2. Дискусия – тук мненията на участниците се разменят свободно без ограничения от точно формулирани въпроси. Предмет на дискусията е сложен проблем за който няма еднозначно решение, като от всеки участник се изисква да защити собствената си теза. **Предимства на дискусията:** - критичност на мисленето; - прецизно формулиране на доводи и аргументи; - отстояване на собствените възгледи; - култура на спора; - усъвършенстване на познанията по темата; - развитие на умения за общуване и сравняване; - формулиране на предложения и изводи; - творческо мислене. **Недостатъците / ограниченията / на дискусията:** - да се има предвид, че има обучавани, които са свикнали да развиват тезата си докрай, без някой да ги прекъсва; - може да има участници, които не желаят да спорят; - участници, които не умеят да спорят, въпреки правилността на мислене, която имат.

3. Дебата “за” и “против” – разновидност на дискусията. Участниците се разделят на две групи и по утвърдени правила разменят своите аргументи. Освен двете групи се сформира трета – играе роля на жури и оценява хода на дебата, анализира участието и аргументите на участниците. Тук участниците утвърждават или отхвърлят предложената теза, независимо от собственото мнение. Използването на този метод е полезен, защото могат да се включат голям брой участници, освен това формира умения за участие в спор и стимулира разбирането на схващания различни от собствените. Даден участник може да е с позиция “да”, но тази позиция да не бъде негова собствена, а чужда.

4. Дебат със състезателен характер – Цел – да убедим журито, че ние сме прави. Печели този, който съумее да убеди журито, че е прав, посочвайки убедителни аргументи.

5. Работа в малки групи – малка група от 4 – 5 човека, която трябва да свърши нещо – да реши поставена задача. Широко използван метод при

обучението на медици. Преподавателят контролира работата на обучавания, който работи по задачата.

6. Решаване на проблемна задача – проблемното обучение стимулира мисленето, самостоятелното откриване на истината, задълбочава расъжденията върху явленията. Решаването на проблемни задачи е свързано със създаването на проблемна ситуация. Проблемната ситуация е такова практически състояние, което изисква намирането на нови, неизвестни по – рано факти или начини на действия. Проблемното обучение създава творческа обстановка, породена от невъзможността да бъде решена проблемната задача с наличните знания и умения. Решението е възможно, когато се проявява познавателна активност. Разликата между учебната и проблемната задача е, че учебната задача се решава с наличния запас от знания, докато проблемната не може да бъде решена от този запас, а трябва да бъде проявена познавателна активност.

Един от най – важните методи за повишаване на ефективността на образованието е метода на **самостоятелната работа**. Добрата организация на самостоятелната работа и подобряването на материално – техническата база позволяват специализантите да получат възможност да черпят знания от най – новите източници, да придобият навици за самостоятелно планиране и организация на собствения учебен процес, което осигурява безболезен преход към непрекъснато следвузовско обучение. Чрез нея максимално се използват силните страни на индивидуалността, благодарение на самостоятелния избор на време и способ на работа.

Упражняването е система от задачи, предполагаща постепенно нарастваща творческа самостоятелност на учащите. Упражняването се използва с цел усвояване от тях на навици и умения. **При лабораторните упражнения** се осъществява интеграция на теоретичните знания с практичните умения на студентите в условия близки до реалните. Особена роля тук играе груповата работа. Учащите индивидуално или колективно вземат решение за способа който ще използват, а преподавателя ги контролира. От обучаваните се изисква по – голяма активност и самостоятелност, когато изпълняват задачата. Този метод е сложен, защото е нужно специално оборудване, добра подготовка на преподавателя и студентите. **При практическия метод** дейността на студентите е ориентирана към прилагане на научените знания и умения на практика. Чрез този метод се задълбочават знанията, формулират се умения, използва се за контрол и оценка, за формиране познавателните дейности на студентите. Съществуват пет етапа на време на практическия метод. **1.**Обяснение на преподавателя – теоретическо омисляне на предстоящата работа. **2.** Показ – инструктаж. **3.** Проба – един или двама специализанта изпълняват работата, а останалите наблюдават и под ръководството на преподавателя могат да направят забележка, ако се допускат грешки. **4.** Изпълнение на работата – етап през който всички изпълняват самостоятелно задачата. Преподавателя отделя внимание на тези, които по -

трудно се справят със задачата. Чрез този метод се формира привычка за добра организация на трудовия процес включваща осъзнаване целите на предстоящата работа, анализ на задачата и условия за нейното решаване, съставяне на план за изпълнение на работата, подготовка на инструментариум и материали, прецизен контрол за качество на работа и анализ на изводи.

Интерактивните методи в обучението на специализанта

КЛАСИФИКАЦИЯ НА ИНТЕРАКТИВНИТЕ МЕТОДИ НА ОБУЧЕНИЕ:

- Методи за създаване на благоприятна атмосфера, организация на комуникацията
- Методи за обмяна на дейности
- Методи за провокиране на мислене
- Методи за създаване на краен продукт, творчество
- Методи за рефлексивна дейност
- Интегративни методи /интерактивни игри /

АКТИВНИ МЕТОДИ НА ПРЕПОДАВАНЕ, КОИТО РАЗВИВАТ СОЦИАЛНИ УМЕНИЯ

ОБУЧЕНИЕ В СЪТРУДНИЧЕСТВО /“ Cooperative Learning”/

- ⇒ идеята е от 20-те години на ХХ- ти век, свързва се с философията на Джон Дюи
- ⇒ разработката на технология за съвместно обучение в малки групи започва през 70-те години
- ⇒ първото описание е от началото на 80-те години
- ⇒ детайлно е разработено от 1987 до 1990 година от три групи психолози / Университет в Минесота, Университет Джон Хопкинс, Университет в Калифорния/
- ⇒ интегрира педагогика, социална психология, теория на малките групи, групова динамика, психология на общуване, поведенческа психология

ВАРИАНТ “ОБУЧЕНИЕ В ГРУПА” /“Student Team Learning”/

- ⇒ Особено внимание се отделя на груповата цел и на груповия успех.
- ⇒ Постига се в резултат на самостоятелна работа на всеки член от групата, чрез постоянно взаимодействие с останалите членове при работата по поставената тема.

- ⇒ Цялата група е заинтересована от постигането на резултата.
- ⇒ Отделните членове не се състезават помежду си.
- ⇒ Основни принципи
 - една задача за цялата група /подготовка на работни листове/
 - една награда или оценка за цялата група
 - разпределение на роли при равни възможности /говорител на групата

Въвеждане на групови правила и норми:

- ⇒ откритост
- ⇒ доброжелателност
- ⇒ зачитане на личното достойнство
- ⇒ тук и сега
- ⇒ не оценявай
- ⇒ взаимно изслушване без да се прекъсва говорещия
- ⇒ всяка идея е ценна....

АКТИВНИ МЕТОДИ НА ПРЕПОДАВАНЕ

БЕСЕДА

- ⇒ един от класическите начини за общуване в обучението и интерактивен метод в началото на листата
- ⇒ потенциалът и се използва за увеличаване на груповото участие и пораждаме на взаимодействие
- ⇒ препоръчително е да се свързва с минал опит, да се насочва към решаване на практически житейски ситуации
- ⇒ използва се в съчетание с други обучаващи подходи

ВИЗУАЛИЗИРАНЕ

- ⇒ образното виждане на света е характерно за децата
- ⇒ осъзнава се различието във възприятията и естествеността на тези различия
- ⇒ често използвана техника е разработването на “КАРТА НА УМА”
- ⇒ ”ЛИНИЯ НА ВРЕМЕТО”

ОБСЪЖДАНЕ

- ⇒ един от основните методи за групова работа
- ⇒ основна стъпка при решаване на всеки проблем
- ⇒ “ПОЛЕВИ АНАЛИЗ” - изследване на положителни и отрицателни влияния върху проблема
- ⇒ ”ДЪРВО НА РЕШЕНИЯТА” - предлагане на алтернативни решения и изследване на положителни и отрицателни последствия
- ⇒ ”SWOT” анализ - функционален анализ чрез изследване на силни страни, слабости, опасности, алтернативи за развитие на процеса

РОЛЕВИ ИГРИ

- ⇒ служат за обучение и възпитание на участниците в тях;
- ⇒ описан от психотерапевта Джейкъб Морено;
- ⇒ обикновено се практикува под формата на театрална импровизация по зададена тема;
- ⇒ чрез пресъздаване на конкретна ситуация се експериментират и усвоят нови поведенчески стилове;
- ⇒ допринася за промяна на нагласите;
- ⇒ наподобява реалния свят и дава възможност на обучаваните да потърсят алтернативни подходи при справяне с определени ситуации.

СИМУЛАЦИОННИ ИГРИ

- ⇒ определят ги като разширени ролеви игри;
- ⇒ обикновено имат определен сценарий;
- ⇒ не са чисто импровизационна форма, която се опира само на преживения опит на участниците;
- ⇒ дават възможност да се преживее предизвикателна ситуация в безопасна среда;
- ⇒ предизвикват емоционална ангажираност и са много силен инструмент за учене чрез преживяване;
- ⇒ от голямо значение е обсъждането, споделянето на опита след симулацията.

СИТУИРАНЕ - обединяване на определени теоретични знания и практически инструментариум за тяхното операционализиране

МОЗЪЧНА АТАКА /“Brainstorming”/

- ⇒ мозъчна буря, мозъчен шурм;
- ⇒ метод за раждане на нови и оригинални идеи, за решаване на проблеми;
- ⇒ система за активиране на умствената дейност, творческото мислене, за развитие на способностите;
 - Предложена е от Осбърн през 30-те години на XX век за повишаване на груповата продуктивност и качеството на вземаните групови решения
 - Стимулира процесът на разкриване, установяване на връзки
 - Насърчава приемането и разглеждането на всяка мисъл и идея
 - Понижава ролята на критиката в творческия процес
 - Акценти:
 - ⇒ пълна свобода при изказване на мисли
 - ⇒ деперсонализация в груповото решение

6 основни правила при мозъчната атака:

- ⇒ не критикувай
- ⇒ всички участници са равни помежду си
- ⇒ свобода на асоциациите
- ⇒ поощряване на идеите - “повече идеи, по-добре”
- ⇒ фиксиране, записване на всички идеи
- ⇒ отделяне на момента на предлагане на идеите от момента на тяхното оценяване

Времето е точно определено.

Завършва с анализ на предложенията във връзка с целта, която е поставена.

МЕТОД “635”

- ⇒ модификация на метода на мозъчната атака;
- ⇒ предлага се на група от 6 участника;
- ⇒ всеки записва върху лист 3 свои идеи за време от 5 минути по поставения проблем;
- ⇒ след приключване участникът подава на единия си съсед своя лист и доразвива идеите от листа на другия си съсед;
- ⇒ акцентира се върху взаимното стимулиране и асоцииране на членовете на групата.

ДИСКУСИЯ

- ⇒ размяна на информация за реконструиране на проблем, изясняване на алтернативите, оценяването им и споразумяване за крайния вариант;
- ⇒ консолидация / уеднаквяване/ на вижданията по дискутираната материя;
- ⇒ ясно и точно очертаване границите на дискусията;
- ⇒ изисква общо разбиране на смисъла на използваните основни понятия по темата;
- ⇒ излагането на собствена позиция е добре организирано и подкрепено с факти и доказателства;
- ⇒ внимателно се изслушва изложението на другите;
- ⇒ включва задължително изразено отношение, коментар към позицията на другите участници.

ПРОВЕЖДАНЕ НА ДЕБАТ

- ⇒ спор на няколко души по определена тема от противоположни гледни точки

- ⇒ реализира се по определени правила и има специална структура;
- ⇒ не е достатъчно само изразяване на различни мнения;
- ⇒ директно се отговоря на аргументите, представени от другия;
- ⇒ сравнява се позицията с тази на опонента;
- ⇒ основна цел е да се убеди трета, неутрална страна, че аргументите на едната страна са по-добри от тези на опонента;
- ⇒ ”Уважавай другите” - воденето на дебат не засяга личността и не трябва по никакъв начин да прави по-малко значим или да унижава друг човек.

ЗАДАВАНЕ НА ВЪПРОСИ

- ⇒ показва как общуваме, как установяваме контакт с другите, до колко сътрудничим с тях;
- ⇒ въпроси, свързани с установяване на причинно-следствена връзка, с откриване на двигателите на някакво действие;
- ⇒ въпроси, свързани с търсене на мнение, с желание да обобщим съгласието на всички по даден проблем;
- ⇒ учениците трябва да се стимулират да задават въпроси, да бъдат питани как се чувстват в дадена ситуация;
- ⇒ въпросите на учениците трябва да се изслушват търпеливо.

ОЦЕНЯВАНЕ

- ⇒ необходимост да бъде постоянен процес
- ⇒ да се извършва в тясна връзка с конкретната задача
- ⇒ да дава информация за извършване на корекция
- ⇒ в никакъв случай не се разбира като индивидуално изпитване
- ⇒ оценяват се умения за изслушване
- ⇒ оценяват се умения за анализ, синтез, решаване на проблеми.....

РЕФЛЕКСИЯ

- ⇒ в превод от латински означава “обръщане назад”, ”отражение”
- ⇒ като метод е свързан с размишление на индивида за самия себе си, със самонаблюдение, с анализ на собствените действия
- ⇒ преосмисляне на основата на опита, оценъчно съждение за самия себе си
- ⇒ тя е личностно свойство, важен фактор при развитието на личността, формира цялостната психическа култура на човека

Алгоритмите в обучението. Методика за изработване на алгоритми

За формиране на трайни умения при специализантите/студентите се използват дидактически и поведенчески алгоритми.

Алгоритъмът е описание на последователност от действия, операции, изпълнявани в строго определен ред. Той играе решаваща роля при обучението на специализантите, като ги учи да действат по правила. Посредством дидактическите алгоритми те изучават по – бързо и по – трайно манипулациите и други технически умения. Поведенческите алгоритми представляват последователност от действия свързани с незабавни експресни действия при критични ситуации. **При съставянето** на дидактически и поведенчески алгоритми е нужно ясно разграничаване на учебното съдържание, което ще е включено съответния алгоритъм. Често се предлагат дидактически алгоритми, които включват описание на необходимите принадлежности за извършване на манипулацията, задължителни елементи в предварителната подготовка за работа, правила за действие, изисквания към техниката за безопасност.

Основното изискване при създаване на алгоритми е тяхната прецизна формулировка. Те трябва да включват точно описание на действието, да е изчистена от различни описания, да позволява лесно заучаване.

Алгоритъмът се характеризира с детерминираност, масовост, резултатност.

Указанията в предписанията трябва да са строго определени. Изразява се в това, че задачата която се решава се явява процес строго управляем, в който не се допуска произвол. Той може да бъде повторен от всяко лице и води от еднакви изходни данни към еднакви резултати. Алгоритъмът винаги е насочен към получаването на успешен резултат.

Чрез компютърните учебни демонстрации се създават условия да се илюстрират реални клинични състояния, различни оперативни техники. Мултимедията позволява съхраняването на голям по обем материал. CD – съдържат голям по обем дидактически материал. Използването им допринася за подпомагане и усъвършенстване методиката на преподаване и за повишаване на мотивацията на обучаваните.

Доцимологията като направление в дидактиката. Функции и етапи на контрола и оценката на знанията и уменията.

Контролът и оценката на знанията са неделима съставка на цялостния учебен процес. Те са присъща закономерност на преподаването и ученето.

Дава възможност да се прецени до каква степен се реализират учебно възпитателните цели на различните етапи от обучението.

Контролът на специализанта/студента се осъществява във всички форми на уч. процес. **Обект на оценяване са:** 1.Специализанти/Студенти - знания, умения; 2. Преподаватели - от комисии или по документи; 3.Учебните програми/като цялостна учебна стратегия/; 4.Учебното съдържание; 5.Форми, методи, средства, с които се работи в процеса на обучение.

Основни принципи, на които трябва да се основава изпитването и оценяването са:

1. Всестранност /в/у цялото съдържание/;
2. Системност/по опр. система/;
3. Индивидуалност /съобразено с личността/;
4. Диференцираност.

Оценяването в процеса на обучение трябва да започне с формулиране на учебно-възпитателните цели, необходимо е *определяне на МИНК*, което специализантите задължително трябва да постигнат в края на определен учебен етап.

Функции на контрола и оценката:

1. *Гносеологична* - дава възможност за усъвършенстване на дидактическата организация на уч. материал и за проникване в същността му;
2. *Дидактико-осведомителна* - разкрива се степента на усвояване на уч. съдържание, пропуските и грешките, проверява се надеждността на използваните от преподавателя методи и средства на преподаване и учене;
3. *Дидактическа* - контролът създава условия за затвърждаване, задълбочаване и разширяване на знания и усъвършенстване на умения и навици;
4. *Прогностична* - от контрола зависи не само качеството на усвояване на знанията, но и цялостното формиране на студентите/мислене, самоконтрол, самооценка/. Тук може да се вкл. и възпитателната ф-ция;
5. *Селективна* - регулира преминаването на специализантите от едно ниво в друго.

Основните функции на контрола се проявяват по един или друг начин, като доминира една или друга от тях, в зависимост от учебно - възпитателните цели.

Етапи на контрола:

- 1-ви етап - определят се уч.възпитателните цели, МИНК и критерии за оценка;
- 2-ри етап - определяне на формите и методите, както и средствата за измерване/оценяване/;
- 3-ти етап - анализ на получените резултати;
- 4-ти етап - присъждане на оценка, в зависимост от резултатите и вземане на необходимите дидактически решения.

Показатели за Оценка: 1.Обем и възпроизвеждане на знанията; 2. Разбиране на информацията; 3. Прилагането на методи за анализ и изследване; 4. Прилагане на знанията в практиката; 5. Решаване на проблеми; 6. На уменията за преструктуриране; 7. Нагледно представяне на информация.

Практиката показва, че при изпитването и оценяването на един и същи отговор може да се даде различна оценка, т.е. проявява **се субективизъм**. Не само когато преподавателя е взискателен или снизходителен, но и когато оценяването е от комисия. Оценката при устно изпитване обикновено е по-висока, а влиянието на субективните фактори е по-силно. Детерминираността/определеността/ на оценката може да се повлияе както от обективни, така и от субективни фактори. Отношението на преподавателя, реакциите му по време на изпита са обусловени от обективната ситуация, но **значение има както личността на преподавателя, така и личността на изпитвания.**

Има 4 вида контрол в зависимост от периодичността, предназначението, мястото на провеждане.

предварителен (входящ) - прибягва се в началото на пълен курс на обучение за да се провери готовността за усвояване на уч. съдържание /входящ контрол за зачисляване в специализация/;

текущ - един от най-действените начини за стимулиране на регулярна и активна учебна дейност, бива: **спомагателен** ; **етапен** - използва се след изучаването на по-голям обем учебен материал /теми, раздели, дялове/; **заключителен** - проверка на усвояването на съдържанието на цяла учебна дисциплина/модул от специализацията/ или целия курс на обучение.

Контрол и оценка на късните резултати – прилага се известно време след края на обучението, за да се определи в какъв обем и в каква степен специализанта е запазил нивото си на подготовка.

Традиционни методи за контрол и оценка:

Наблюдение – често използван при практическото обучение на специализанта.

Устно изпитване: *Предимства* - Пряк личен контакт; Гъвкавост на изпитващия, отчита и личностните качества на изпитвания; Проследява се мисловната дейност на специализанта; Навременна корекция на грешки и пропуски; Дава възможност за едновременно оценяване от комисия.

Недостатъци - Липса на единен критерий за контрол и оценка; Липса на възпроизводимост и недостатъчна обективност на резултатите; Възможно е да се злоупотреби с личния контакт; Влияние на различни фактори /сравняване, външен вид/; Екзаминаторът е необходимо да притежава специфични качества и способности;

Писмено изпитване - може да се реализира, като текущ и краен контрол. ***Предимства*** По-голяма обективност и възможност да се оцени по-голям брой обучавани едновременно в/у един и същи материал; По-спокойна обстановка, елиминират се част от страничните фактори; Възможност за

възпроизводимост /експертна оценка, ако е необходимо/; Разкрива писмената грамотност. **Недостатъци** - Липса на единен критерий за контрол и оценка; Ограничен лимит от време на контролираното уч. съдържание; Невъзможност за навременна корекция на грешки и пропуски; Невъзможност за проследяване на мисловната дейност на студента.

Практическо изпитване - метод с най-голямо приложение, с висока стойност и значение, въпреки недостатъците му. **Предимства** - Единствен метод реализиран в реална ситуация; Могат да се оценят професионалната компетентност, поведението, владенето на ситуацията; Позволява да се контролират способностите на специализанта, справяне с нестандартни и сложни ситуации. **Недостатъци** - Липса на стандартизирани условия; Влияние на различни фактори, особено на болния като страна в учебния процес.

Съвременни методи за Контрол и Оценка:

За преодоляване на субективизма при оценяването се използват все по-често **програмираните дидактически тестове.**

Предимства - По-висока обективност - единство в критериите, контрола се установява на едно и също по обем и сложност съдържание, по време еднакво за всички; Икономичност; Възпроизводимост; Отстраняват се субективни фактори от общуване; Елиминира се случайността; Контролът може да прерасне в самоконтрол;

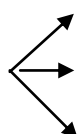
Изискванията към тестовете: Обективност; Валидност; Сравнимост; Икономичност; Надеждност; Разбираемост; Еднозначност; Достъпност; Балансираност..

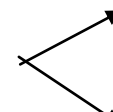
Методика на изработване на дидактическите тестове.

Един от най-съществените моменти при изработване на дидактическите тестове е предварителното уточняване и характеризиране на равнищата, на които протича умствената дейност на студентите при решаване на задачи.

Съществуват 4 равнища на усвояване: запознаване, възпроизвеждане, умение, трансформация.

Видове тестове за проверка на знания:

Първо равнище За идентификация /тест с да/не/; вярно, грешно;
За различаване - ВИФО тест / въпроси с избор от формулирани отговори/
За класификация /студентът групира посочените отговори/

Второ равнище За запаметяване /да допълнят нещо/
За конструиране /дайте определение/

Трето равнище типични /стереотипни/ задачи

Четвърто равнище → ситуационни /проблемни/ задачи (да отдиференцира проблем)

Тестовите от 1 и 2 ниво се измерват със СО /съществени операции/; 3 ниво дава 5 СО, а 4 ниво 10 СО. Верните отговори са в еталона на теста, тест без еталон не е тест, а обикновен въпрос или задача. При тестовите за конструиране оценката е по ключови думи в определението, които предварително сме посочили в еталона си .

Оценяване на теста:

Ку- коефициент на усвояване, **а**-правилно изпълнените съществени операции, **р**-всички съществени операции по еталон.

$$Ку = \frac{a}{p} \quad \text{където} \quad \frac{a - \text{бр. верни отговори на студента}}{p - \text{бр. отговори по еталон}}$$

МИНК – 60% /0,6/ - за мед. специалности

ПРЕПОРЪКИ ЗА ИЗГОТВЯНЕ НА ДИДАКТИЧЕСКИ ТЕСТ

1.Разработването на тестовите задачи става въз основа на предварително определени и конкретизирани учебни цели, постигането на които ще се диагностицира с дидактическият тест.

2. Въпросите и задачите трябва да покриват от съдържателна гледна точка всички страни и равнища на учебното съдържание.

3. Необходимо е да се осигури възможно по-голямо разнообразие във формата, структурата и езиковото представяне на отделните задачи. Добре съставеният тест съдържа различни по вид и трудност задачи /задачи от различни равнища, но могат да бъдат и задачи само от един вид/. Последователността в която са подредени задачите съблюдава основното изискване при композиране на един тест, а именно: в началото се разполагат по – лесни задачи, постепенно се преминава към по – трудни задачи, за да завърши с по – леки.

Известни са различни класификации на тестовите въпроси и задачи. В зависимост от начина, по който тестираните дава своя отговор тестовите задачи се разделят на две основни групи /равнища/, във всяка от които може да се обособят няколко подгрупи:

I. Тестове за различаване – I равнище /въпроси и задачи със структуриран отговор (т. н. закрит тип). Тук се включват:

1.Тестове с алтернативни отговори / „да – не”, „вярно – погрешно”/ Формулират се посредством твърдение и проверяват главно фактологично съдържание.

Пример: Кистозната фиброза е наследствено заболяване

А. Вярно

Б. Грешно

Еталон: А

1 точка /СО/

Препоръки при съставянето:

- да се осигури еднозначност на твърдението;
- да се избягват отрицателни твърдения;
- да се избягват специфични думи като „всички”, „винаги”, „никога”, а да предпочитат не така категоричните като „обикновено”, „най – често”, „при дадени условия” и др.

2. Тестове с множествен избор на отговори - ВИФО – тест /въпроси с избор от формулирани отговори/

Използват се за диагностициране на знания за факти, принципи, правила, способност да се идентифицира верния отговор сред други сродни. Задачата може да бъде с един верен отговор или с повече от един верни отговори.

Пример: Кои от посочените хормони се отделят от неврохипофизата:

А. Вазопресин

Б. Пролактин

В. Лутеинизиращ хормон

Г. Окситоцин

Д. Фоликуло стимулиращ хормон

Еталон: А, Г / носи 2 точки /СО/

Препоръки при съставянето:

- въпросите се формулират кратко, ясно, точно и коректно;
- максимална краткост на възможните отговори;
- погрешните отговори да изглеждат максимално достоверни;
- еднаквост на всички възможни отговори от гледна точка на дължина, граматика, стил;
- ако се предлага повече от един верен отговор в еталона, коректно представяме това условие във формулировката на въпроса - в множествено число;
- не трябва да има система в подреждането на верните/неверните отговори.

3. Тестове за класификация

Изискват да се намери общото между няколко явления и съответните им признаци. Начинът на изработване е както при ВИФО-тест или във вид на таблица с празни графи, които студентите попълват.

Пример: Посочете кои от номерираните симптоми се срещат при:

А. Артериална хипотония

Б. Кардиогенен шок

- а) влажна кожа
- б) запазен радиален пулс
- в) суха кожа
- г) топли крайници
- д) филиформен до липсващ радиален пулс
- е) студени крайници

Еталон:

А: б, в, г 3 точки /СО/

Б: а, д, е 3 точки /СО/

Не е задължително отговорите да бъдат равни на брой.

II. Тестове за възпроизвеждане/репродукция – II равнище /въпроси и задачи със свободен отговор (открит тип) - при тях тестираният сам конструира отговора си/. Използват се два вида тестове: тест за заместване /попълване/ и тест за конструиране /определение/. Задачите от тези тестове съдържат ясно поставен въпрос, за чийто отговор не се дават указания.

1. Тестове за заместване /попълване/

Проверяват се трайно усвоени знания.

Препоръки при съставянето:

- изработват се чрез ясно формулиран въпрос;
- не се дават варианти за отговор, които да ориентират изпитвания;
- във формулировката на въпроса се посочва точно броя на очакваните отговори, коректно, без подвеждане;
- задачите третираят утвърдено учебно съдържание, а не спорни научни проблеми, при които е трудно да се формулира ясен и точен еталон;
- необходимо е да има точен еталон с верните отговори.

Пример: Посочете шест основни функции на контрола и оценяването:

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
- 6.....

Еталон

1. Гносеологическа функция
2. Контролна
3. Дидактическа
4. Прогностична
5. Формираща
6. Селективна..... и др.

6 точки /СО/

**2. Тестове за конструиране /определение/
Препоръки при съставянето:**

- изисква сериозни усилия за съставяне на правилен и безспорен еталон;
- еталонът представлява точно формулирано определение, в което са посочени верните ключови думи;
- студентът може да опише процеса, явлението и др. по различен начин, но в отговора трябва да се съдържат ключовите думи.

Пример:

Дайте точно определение на понятието учебна цел!

.....
.....
.....
.....

Еталон

Учебните цели са желаният краен резултат и определят знанията, уменията и навиците, които обучаващите се трябва да усвоят на определено ниво и да прилагат в края на една учебна програма(курс, етап).

4 точки /СО/

Подчертаните думи в еталона са ключовите. Всяка ключова дума носи по 1 точка /съществена операция/ на изпитвания.

4. Броят на тестовите задачи зависи от обема на контролираното учебно съдържание, но най-често е от порядъка на 15-20 въпроса, за да се постигне обективност при оценяването.

5. Препоръчителното време за работа по теста обикновено е 45 минути.

6. Особено важно е описанието на начина на работа с теста - инструкция за студентите по какъв начин да отговарят на въпросите /чрез ограждане, подчертаване на верния отговор и т.н./.

7. Резултатите от теста се изчисляват с помощта на утвърдени в тестологията формули. Най-опростената процедура за отчитане на верните отговори е с налагане на шаблон.

Оценката при дидактическият тест се формира въз основа на получените съществени операции /точки/. За всеки правилен отговор и всяка ключова дума се предвижда по 1 точка. Могат да се отчитат и частично верните отговори на студентите. Напр.: При въпроси с повече от един правилен отговор, ако в еталона са заложили три точки, а студентът избере един или два верни отговора, те ще бъдат зачетени /като 1 или 2 точки/.

Общия брой точки /верни отговори/ е 100%. В медицинското образование за успешен се счита резултат над 60%, равен на оценка „среден“. Той се нарича МИНК /минимално изисквано ниво на компетентност/.

Приведено към шестобалната система :

Пример: Ако сбора от всички верни отговори по еталон е 33 точки

100% - 33 СО/точки/

МИНК – 60% - 20 СО

1-0,9 отличен	0,89– 0,80 мн. добър	0,79 – 0,70 добър	0,69– 0,60 среден	Под 0,60 слаб
33,32,31,30	29,28,27	26,25,24	23,22,21,20	Под 20